

หนังสืออ่าน : Book Review

อภัยวิถี: มิตร/ศัตรู และการเมืองแห่งการให้อภัย

ชื่อผู้เขียน: ศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์

คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ภาคเอกชน
ปีที่พิมพ์: 2543

วิไลวรรณ จงวิไลเกษม*

Wilaiwan Jongwilakasaem*

“ข้าพเจ้าคิดว่า ถ้าสังคมไทยไม่สะสมความทรงจำของตนเอง เวลา ก็คงต้องร้องไห้ด้วยความเสียใจ แต่ด้วยความสำคัญครุ่นคิดกับ “อภัยวิถี” ในฐานะหนทางหนึ่งที่จะสะสมอดีต บางทีสังคมไทยอาจชุ่มเย็นด้วยหยาดน้ำค้าง คือในความเศร้าสร้อยเพราะอดีตที่หวนคืนมาได้ ก็แผ่ผิงปิติในอรุณรุ่งไว้ได้ด้วย”

อภัยวิถี: มิตร/ศัตรู และการเมืองแห่งการให้อภัยเป็นหนังสือเกี่ยวข้องกับอำนาจ ความยุติธรรม ความเป็นจริง ความเป็นมิตร เป็นศัตรูและความทรงจำ จากปาฐกถาเนื่องในวัน

สันติภาพไทย ประจำปี 2542 โดย ศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (ผู้เขียน) เริ่มต้นปาฐกถาด้วยข้อเสนอว่า “หนทางแห่งการให้อภัยนั้นไม่เพียงเป็นข้อกำหนดในทางศีลธรรม (moral imperative)

*อาจารย์ประจำ ภาควิชาวิทยาศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

*Lecturer at Communication Arts and Information Science Faculty of Humanities,
Kasetsart University.

หากในยามนี้คงต้องถือวาคือ ความจำเป็นทางการเมือง (political necessity) ทั้งสำหรับสังคมไทยและสังคมโลก หากมุ่งสร้างสรรค์สังคมการเมืองที่เป็นธรรมและมีสันติในอนาคต”

อภัยวิตินำเสนอออกเป็น 5 ส่วน ส่วนแรก ขวนให้ผู้ฟัง (ผู้อ่าน) ใช้จินตนาการถึงกรณีที่ทำให้ อภัยแทบจะเป็นไปไม่ได้ ส่วนที่สอง เชื่อมโยงกรณีในจินตนาการกับความเป็นจริงในสังคมไทยที่เคยเกิดขึ้นในช่วงชีวิตของผู้เขียนโดยตั้งคำถามว่า “อดีตเหล่านั้นผ่านไปแล้วหรือไม่” ส่วนที่สาม เป็นการกล่าวถึงกรณีปัญหาในปัจจุบันที่สะท้อนให้เห็นพลังอำนาจของร่องรอยจากอดีตที่ความเป็นมิตร/เป็นศัตรูเข้มข้น ร้อนแรง และอาจเป็นอันตรายต่อการจัดการกับความขัดแย้งในสังคมไทย ส่วนที่สี่ เป็นการนำเสนอคำอธิบายในทางทฤษฎีการเมืองต่อความเป็นมิตร/ศัตรูดังกล่าว ส่วนที่ห้า อาศัยแนวคิดของนักปรัชญาการเมืองสตรีคนสำคัญของคริสต์ศตวรรษนี้คือ Hannah Arendt พิจารณา “สภาวะของมนุษย์” (human condition) ที่สัมพันธ์กับอนาคตของสังคมและอดีตที่ผ่านมา โดยผู้เขียนมองว่าสำหรับสังคมไทยอนาคตของสังคมการเมืองดูจะได้ตราไว้แล้ว ในขณะที่หลายเรื่องยัง “จัดการ” กับอดีตไม่ได้หรือไม่ได้นึก ส่วนที่หก เป็นการวิเคราะห์ “อภัยวิถี” ในทางทฤษฎีที่สัมพันธ์กับเรื่องสำคัญ 3 เรื่องคือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เวลาและความยุติธรรม โดยเชื่อมโยงการ “จดจำ” (re-member) เรื่องเหล่านี้เข้ากับปัญหามิตร/ศัตรูในสังคมการเมือง ส่วนสุดท้าย เป็นการไตร่ตรองถึงคุณูปการของ “อภัยวิถี” สัมพันธ์กับร่องรอยวัฒนธรรมและภูมิปัญญาซึ่งดำรงอยู่ในสังคมไทย

จินตนาการ: เรื่องของ “สมยศ”

ผู้เขียนเบิกโรงด้วยการเล่าถึงเรื่องจริง

ของ “สมยศ” เป็นคนขายของที่ตลาดปิ้งในกรุงเทพมหานครที่เป็นคนหนึ่งในกลุ่มคนเป็นแสนที่ออกมาเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเมื่อเดือนพฤษภาคม 2535 โดยวันที่ 18 พฤษภาคม 2535 สมยศถูกยิง กระสุนหลายนัดทะลุร่าง บางนัดเจาะเข้าไขสันหลัง สมยศต้องนอนห้องไอ.ซี.ยู. ในโรงพยาบาลนาน 15 คืน แม้ไม่ตายแต่เมื่อออกจากโรงพยาบาล เขาต้องเป็นอัมพาตตลอดชีวิต การดำเนินชีวิตปรกติยุติลงทั้งสิ้นนับแต่นั้น เขาควบคุมการขับถ่ายปัสสาวะไม่ได้ ต้องสวนปัสสาวะวันละ 4 ครั้งทุกวัน ต้องใส่ผ้าอ้อมผู้ใหญ่ตลอดเวลา

ผู้เขียนทิ้งท้ายการเบิกโรงว่า สิ่งที่ยากนอกเหนือจากการพยายามจินตนาการว่า “สมยศ” หรือผู้คนเช่น “สมยศ” จะอยู่ต่อไปอย่างไรในชีวิตที่มีแต่ความเจ็บปวดเป็นเพื่อน น่าจะเป็นคำถามว่า จะมีวันที่ “สมยศ” หรือเหยื่อแห่งความรุนแรงทางการเมืองอย่างเขาจะให้อภัยผู้คนที่มีส่วนทำกับเขาเช่นนี้ได้หรือไม่ นอกจากนี้ คำถามที่อาจจะยากยิ่งกว่าคือ เมื่อผ่านโศกนาฏกรรม ความเจ็บปวด ทุกข์ทรมานมาแล้ว ไม่ว่าจะในกัมพูชา ไรอันดา ปาเลสไตน์ พม่าหรือไทย สังคมมนุษย์จะอยู่กันต่อไปอย่างไร หากไม่ใส่ใจกับ “อภัยวิถี”

การเมืองแห่งการให้อภัย

ผู้เขียนถกเถียงว่า วิธีที่ดีในการเผชิญกับการให้อภัย อาจไม่ใช่เริ่มต้นจากการพยายามถามว่า นิยามของการให้อภัยคืออะไร แต่น่าจะตั้งคำถามว่า การให้อภัยทำงานอย่างไร พร้อมกับเสนอว่า การให้อภัยทำงานโดยเกี่ยวพันกับสามประเด็นสำคัญในทางปรัชญา/วิชาสังคมศาสตร์ คือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เวลากับความทรงจำ และปัญหาเรื่องความ

ยุติธรรม ทั้งสามเรื่องสำคัญกับความเป็นการเมือง เพราะการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจเกี่ยวข้องโดยตรงกับการกระทำอะไรบางอย่างในปริมนทลสาธารณะ เวลากับความทรงจำแยกแทบไม่ออกจากเสรีภาพของมนุษย์ ที่จะเลือกจดจำและกระทำการบางอย่าง ในขณะที่ปัญหาเรื่องความยุติธรรมเป็นการใคร่ครวญถึงการขยายพื้นที่ทางสังคมเพื่อสร้างความเป็นธรรมในชีวิตทางการเมือง

ผู้เขียนทิ้งท้ายข้อเสนอของเขาเมื่อปี 2543 ที่น่าจะเป็นประโยชน์สำหรับสังคมไทยวันนี้ว่า การให้อภัยเป็นความจำเป็น เพราะการดำรงอยู่ของสถาบันการเมืองเปรียบเสมือนคำสัญญาเพื่อสร้างความแน่นอนในอนาคต แต่มีเพียงการให้อภัยที่จะทำให้มนุษย์ดำรงอยู่กับสิ่งที่หวนคืนมาไม่ได้ในอดีต เพราะเช่นนั้น อภัยวิถีจึงไม่เพียงเป็นการเมืองในตัวของมันเอง หากยังคือความจำเป็นทางการเมืองสำหรับสังคมการเมืองที่ผ่านอดีตแห่งบาดแผลมาด้วยกัน และไม่ประสงค์จะอยู่ด้วยกันต่อไปอย่างศัตรู

ในหนังสือ “อภัยวิถี: มิตร/ศัตรู และการเมืองแห่งการให้อภัย” ยังย้ำอีกว่า ต้องเปลี่ยนความเชื่อที่ว่า “จงให้อภัยและลืมเสีย” (forgive and forget) ให้เป็น “จำเอาไว้และให้อภัย” (remember and forgive)